

**AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASININ
DÖVLƏT STANDARTI**

AZS _____

İlkin nəşr
_____

**Avtomobil nəqliyyatı vasitələri. Taxoqraflar.
Quraşdırılmasına dair texniki tələblər.**

**Motor vehicles. Tachographs.
Technical requirements for installation**

MÜQƏDDİMƏ

1. Bu standart Azərbaycan Respublikasının Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyi tərəfindən işlənib hazırlanıb.
2. “Nəqliyyat və Nəqliyyat infrastrukturunu” standartlaşdırılması üzrə Texniki Komitə (AZSTAND/TK 43) tərəfindən təqdim edilmişdir.
3. “Azərbaycan Standartlaşdırma İnstitutu” PHŞ-nin “_____” _____ -c_ il tarixli _____ sayılı qərarı ilə təsdiq edilib.
4. İlk dəfə tətbiq edilir.
5. Dövlət standartında müəyyən edilən tələblərin beynəlxalq standartlara, norma, qayda və tövsiyələrə və digər dövlətlərin müvafiq mütərəqqi milli standartlarına, elm, texnika və texnologiyanın müasir nailiyyətlərinə əsaslanmasını müəyyən etmək üçün standartın dövrü yoxlama müddəti 5 ildir.

MÜNDƏRİCAT

1 Tətbiq sahəsi	1
2 Terminlər və təriflər.....	1
3 Quraşdırılmaya dair texniki tələblər	3
Əlavə A Prosedurların yerinə yetirilmə metodikaları: aktivləşdirmə, sazlama şərtlərinin yerinə yetirilməsinin yoxlanması, sazlanma (kalibrlemə), sınaqdan keçirilmə, sənədli rəsmiləşdirmə	5
Əlavə B Taxoqrafın quraşdırma məlumatlarının təyin edilməsi metodikası	8
Bibliografiya	9

**Avtomobil nəqliyyatı vasitələri. Taxoqraflar.
Quraşdırılmasına dair texniki tələblər.**

AZS _____

**Motor vehicles. Tachographs.
Technical requirements for installation**

Tətbiq edilmə tarixi “ _____ ” _____ -c _ il

1. TƏTBİQ SAHƏSİ

Bu standart avtomobil nəqliyyatı vasitələrinə (ANV) taxoqrafların quraşdırılmasına dair texniki tələbləri müəyyən edir.

2. TERMİNLƏR VƏ TƏRİFLƏR

Bu standartda müvafiq təriflərə malik aşağıdakı terminlərdən istifadə olunub:

2.1. Emalatxananın ünvanı – sazlama parametri, səlahiyyətli orqan tərəfindən taxoqrafların sazlanması işlərinin yerinə yetirilməsinə buraxılmış emalatxananı eyniləşdirməyə imkan verən emalatxananın yerləşdiyi ünvan.

Qeyd — Emalatxana kartından istifadə edildiyi halda, emalatxananın yerləşdiyi ünvan emalatxananın kartında olan məlumatlarla üst-üstə düşməlidir.

2.2. Kartın autentifikasiyası – kartın həqiqiliyinin kriptografik alqoritmlərdən istifadə etməklə yoxlanması.

2.3. Yaddaş bloku – verilənlərin saxlanması təmin edən elektron qurğu.

2.4. Verilənlərin kriptografik müdafiə bloku – Taxoqrafın, o cümlədən, qlobal peyk naviqasiya sistemlərindən istifadə etməklə nəqliyyat vasitələrinin idarə olunması vaxtı və nəqliyyat vasitələrinin sürücülərinin istirahət vaxtı, nəqliyyat vasitəsinin idarə olunması vəzifəsi ilə bağlı sürücülərin iş və istirahət rejimləri, ANV-nin cari yeri, hərəkət istiqaməti, sürəti və marşrutu haqqında məlumatları və sənədləri (taxoqrafik informasiya) ehtiva edən etibarlı elektron imza ilə imzalanmış informasiyanın formalaşdırılması üçün zəruri olan kəmiyyətlərin ölçülməsini, taxoqrafik informasiyanın formalaşdırılmasını, onun verilmiş dövriliklə düzəliş edilməyən şəkildə qeydə alınmasını, eləcə də, onun sahibi haqqında, taxoqraf haqqında, ANV haqqında məlumatların və digər informasiyanın düzəliş edilməyən şəkildə qeydə alınması və saxlanmasını təmin edən müdafiə olunmuş komponenti.

2.5. Taxoqrafın sazlanma tarixi – sazlanma parametri, sazlamanın başa çatdığı və sazlama lövhəciyinin quraşdırıldığı təqvim tarixi.

2.6. Sənədli rəsmiləşdirmə – emalatxananın aktivləşdirmə, sazlama şərtlərinin yerinə yetirilməsinin yoxlanmasını, sazlama və sınaqdan keçirilmə prosesində vacib prosedurların yerinə yetirilməsini təsdiq edən hesabat sənədlərinin toplanması və saxlanması.

2.7. Avtomobilin eyniləşdirilməsi – eyniləşdirici uyğunluq əlamətlərinin yoxlanması.

Qeyd — Eyniləşdirici əlamətlər kimi növbəti əlamətlərdən istənilən birinin tətbiqi yolveriləndir: qeydiyyat ölkəsi göstərilməklə ANV-nin dövlət qeydiyyat nişanı (VRN), nəqliyyat vasitəsinin eyniləşdirmə nömrəsi (VIN).

2.8. Kalibrləmə – Taxoqrafın [1] ilə müəyyən edilmiş xarakteristikaları və parametrlərinin yoxlanması və müəyyən edilmiş tələblərə uyğunlaşdırılması.

Qeyd — Kalibrləmə aşağıdakı prosedurları ehtiva edir:

a. uyğunluq haqqında və ya aşkarlanmış pozuntular haqqında aktların hazırlanması da daxil olmaqla taxoqrafın müəyyən edilmiş tələblərə uyğunluğunun yoxlanması (təftişi);

b. taxoqrafın düzgün işləməsinin yoxlanması və nasazlıqların (mövcud olduğu halda) aradan qaldırılması;

c. taxoqrafın sazlanması;

d. emalatxana kartından yerinə yetirilmiş kalibrləmə haqqında məlumatların emalatxananın elektron arxivinə yüklənməsi.

2.9. Nəzarət parametrləri – taxoqraf ilə ölçülən fiziki kəmiyyətlər: vaxt, qət edilmiş yol və ANV-nin hərəkət sürəti.

2.10. Emalatxananın adı – səlahiyyətli orqan tərəfindən taxoqrafın sazlanması işlərinə buraxılmış emalatxananı eyniləşdirməyə imkan verən emalatxananın adı.

Qeyd — Emalatxana kartından istifadə edildiyi halda, emalatxananın adı emalatxana kartında olan məlumatlarla üst-üstə düşməlidir.

2.11. Sazlama lövhəciyi – taxoqrafın sazlanma parametrlərini əks etdirən, üzərinə yazılmış informasiyanın quraşdırılması tarixindən azı 3 il oxuna biləcək şəkildə qalmasını təmin edə bilən texnologiyadan istifadə etməklə hazırlanmış və onun istənilən silinmə cəhdinin səth qatının və üzərinə yazılmış informasiyanın tamlığını pozacağı şəkildə bərkidilmiş lövhəcik.

2.12. Sazlama – taxoqrafın sazlanması parametrlərinin konkret ANV-nin xarakteristikaları və eyniləşdirilmə məlumatlarına uyğun vəziyyətə gətirilməsi və taxoqrafın sazlanması parametrlərinin şəxsi yaddaş blokuna daxil edilməsi, tələblərlə nəzərdə tutulmuş giriş yerlərinin plomblanması, sazlama nəticəsinin sənədli rəsmiləşdirilməsi və sazlama lövhəciyinin quraşdırılması.

Qeyd— Taxoqrafın sazlanması taxoqrafa emalatxana kartının yerləşdirilməsi və kart sahibinin autentifikasiyadan uğurla keçməsi şərti ilə yerinə yetirilə bilər.

2.13. Taxoqraf kartının nömrəsi – taxoqraf kartını və onun sahibini birmənalı qaydada eyniləşdirən 16 hərf-rəqəm işarəsi şəklində nömrə.

2.14. Emalatxananın hesabat sənədləri – sazlama proseduruna dair müəyyən edilmiş tələblərin yerinə yetirilməsini təmin edən əməliyyatların uğurla başa çatmasını təsdiq edən və taxoqraf tərəfindən müəyyən edilmiş nəzarət parametrlərinin ölçülmə dəqiqliyi göstəricilərini ehtiva edən sənədlər.

2.15. Çap qurğusu – taxoqrafın yaddaşından və/və ya taxoqraf kartının yaddaşından məlumatları çap etməyə imkan verən taxoqraf komponenti.

2.16. Taxoqrafın seriya nömrəsi – Sazlama parametri, eyniləşdirmə əlaməti: taxoqrafın zavod lövhəciyinə vurulmuş və taxoqrafın yaddaşına (tətbiq edildiyi halda) daxil edilmiş, həmin məhsul vahidinin texniki eyniləşdirilməsini yerinə yetirməyə imkan verən nömrə.

2.17. Birləşdirici naqillər – siqnalların taxoqrafdan və ya taxoqrafa ötürülməsi üçün nəzərdə tutulmuş naqillər, eləcə də, taxoqrafın və hərəkət sensorunun elektrik təchizatını təmin edən naqillər.

2.18. Taxoqraf – nəqliyyat vasitəsinin hərəkətinə, o cümlədən qət edilmiş məsafəyə, hərəkətin sürətinə, habelə sürücülərin iş və istirahət dövrlərinə dair bütün məlumatları fasiləsiz olaraq ölçmək və ya qeydə almaq məqsədi ilə həmin nəqliyyat vasitəsində quraşdırılan elektromexaniki və ya elektron nəzarət cihazıdır ([2]. maddə 1).

2.19. Sınaqdan keçirilmə – sazlama prosedurunun bitməsindən sonra yerinə yetirilən, taxoqrafın düzgün sazlanması və iş qabiliyyətinin təsdiq edilməsi və ya qurğunun parametrlərinin müəyyən edilmiş tələblərlə uyğunluğunun təsdiq edilməsi üçün nəzərdə tutulmuş yoxlama proseduru.

2.20. Şinlərin ölçü tipi – sazlama parametri, aparıcı təkərlərin şinlərinin səthinə vurulan, taxoqrafın sazlanması anında müəyyən edilmiş aparıcı təkərlərin şinlərinin ölçülərinin işarələnməsi.

2.21. Quraşdırma – taxoqrafın ANV konstruksiyasının elementlərinə mexaniki bərkidilməsi, eləcə də, ANV komponentləri və taxoqraf arasında elektrik və informasiya rabitə xətlərinin ANV konstruksiyasının istismarı, iş qabiliyyəti və təhlükəsizliyinə dair tələblərin pozulmaması ilə nəticələnən uzlaşdırılması və birləşdirilməsi.

Qeyd — Quraşdırılma taxoqrafın ANV-də montajı, aktivləşdirilməsi, sazlanması və ya kalibrənməsi, düzgün işləməsinin yoxlanması və yerinə yetirilmiş əməliyyatların nəticəsinin müəyyən edilmiş tələblərə uyğunluğunu təsdiq edən hesabat sənədlərinin rəsmiləşdirilməsi üzrə əməliyyatlar məcmusunu ehtiva edir.

2.22. Elektron imza – digər verilənlərə əlavə edilən və ya onlarla məntiqi əlaqəli olan, imza sahibini identifikasiya etmək üçün imkan verən verilənlər ([3]. maddə 1).

2.23. Nəqliyyat vasitəsinin VIN-i – Sazlama parametri, ANV-nin idarəetmə blokunun yaddaşına (tətbiq edildiyi halda) və/və ya nəqliyyat vasitəsinin qeydiyyat sənədlərinə daxil edilmiş və həmin nəqliyyat vasitəsinin texniki eyniləşdirilməsini yerinə yetirməyə imkan verən eyniləşdirmə əlaməti (nəqliyyat vasitəsinin eyniləşdirilmə nömrəsi və ya şassi nömrəsi).

3. Quraşdırılmaya dair texniki tələblər

3.1. Taxoqrafın birləşdirici naqillərinin ANV-nin bort elektrik şəbəkəsinə qoşulması onun konstruksiyasında taxoqrafın quraşdırılması nəzərdə tutulduğu halda ANV istehsalçısının istismar sənədlərinin tövsiyələrinə əsasən, yaxud ANV-nin konstruksiyası ilə taxoqrafın quraşdırılması nəzərdə tutulmadığı halda, taxoqrafın istehsalçısının istismar sənədlərinin tələblərinə əsasən yerinə yetirilir.

3.2. ANV-nin birləşdirici naqillərində qoşulması ANV istehsalçısı tərəfindən nəzərdə tutulmayan qurğular olmamalıdır. Naqillərdə qırıqlar, izolyasiya zədələri, müdaxilə izləri olmamalıdır.

3.3. Tipik hərəkət sensoruna qoşulma mümkünlüyü olmayan və ya bu cür qoşulmanın yolverilməz olduğu və yaxud hərəkət sensorunun quraşdırılmasının konstruksiyaya ilə nəzərdə tutulmadığı ANV əlavə hərəkət sensoru ilə təchiz edilməlidir.

Əlavə hərəkət sensorunun montajı taxoqrafın istehsalçısının və ANV istehsalçısının istismar sənədlərinin tələblərinə əsasən yerinə yetirilir.

Hərəkət sensorunun texniki xarakteristikaları ANV istehsalçısının və taxoqraf istehsalçısının tələblərinə uyğun olmalıdır.

3.4. Nəzarətsiz ayrılmanın qarşısının alınması üçün hərəkət sensoru plomblanmalıdır.

3.5. ANV-nin konstruksiyası ilə taxoqrafın quraşdırılması nəzərdə tutulmadığı halda, taxoqrafın quraşdırılma yeri taxoqrafın istehsalçısının istismar sənədlərinin tələblərinə cavab verməlidir.

Quraşdırılma yerində taxoqrafın komponentləri onların iş qabiliyyətinə və metroloji xüsusiyyətlərinə təsir göstərə biləcək mexaniki və iqlim təsirlərinə məruz qalmamalıdır.

Taxoqrafın sürücü ilə təmas üçün nəzərdə tutulmuş komponentləri (klaviatura, kartların daxil edilmə qurğusu(ları), informasiyanın əks olunma vasitəsi, çap qurğusu, vizual və səsli xəbərdarlıq vasitələri və s.) ANV-nin kabinəsində ehtiva yerləşdirilməlidir ki, sürücü onlardan maneəsiz istifadə edə bilsin.

3.6. Taxoqraf ANV-nin idarəetməsi rejimində olduğu halda displeyin sürücünün gözlərinin birbaşa görmə sahəsində olan yerdə quraşdırılması mümkün olmadıqda, aşağıdakı şərtləri yerinə yetirməklə taxoqrafın xəbərdarlıq işıq signal indikatoru (sürücünü ANV-nin müəyyən edilmiş sürətini və ya müəyyən edilmiş idarəetmə vaxtını pozması və ya digər bildirişlər və hadisələr haqqında xəbərdar edən) quraşdırılmalıdır:

- a. indikator sarı və ya narıncı rəngli işığa malik olur;
- b. indikatorun altında sarı fona, mərkəzində qara rəngli "T" hərfi yazılmış çevrə formasına malik fərqləndirici nişan bərkidilir.

3.7. Taxoqrafın quraşdırılmasını əlavə A-nın tələblərinə müvafiq olaraq yerinə yetirmək lazımdır.

3.8. Taxoqrafın quraşdırma məlumatlarının müəyyən edilməsi metodikası əlavə B-də verilib.

Əlavə A

Prosedurların yerinə yetirilmə metodikaları: aktivləşdirmə, sazlama şərtlərinin yerinə yetirilməsinin yoxlanması, sazlanma (kalibrləmə), sınaqdan keçirilmə, sənədli rəsmiləşdirmə

A.1. Ümumi müddəalar

Taxoqrafın quraşdırılması zamanı və/və ya texniki xidmət və istismar prosesində aşağıdakı prosedurlar yerinə yetirilir.

A.1.1. Taxoqrafın aktivləşdirilməsi

Taxoqrafın aktivləşdirilməsi nəticəsində onlarda aşağıdakı funksiyalar işə düşür:

- a. Verilənlərin taxoqrafın yaddaş blokunda və taxoqraf kartının yaddaş blokunda düzəliş edilməyən qeydiyyatı;
- b. Qeydiyyatı alınan verilənlərin kriptografik müdafiəsi;
- c. Subyektlərin müəyyən edilmiş kart tipindən (sürücü kartı, daşıyıcı kartı, nəzarətçi kartı, emalatxana kartı) asılı olaraq verilənlərə girişi;
- d. Taxoqrafın kartının autentifikasiyası;
- e. Subyektlərin hərəkətlərinin müəyyən edilmiş kart tipinə müvafiq olaraq qeydiyyatı;
- f. Elektron imzanın formalaşdırılması.

A.1.2. Sazlama şərtlərinin yerinə yetirilməsinin yoxlanması

Taxoqrafın sürücünün iş və istirahət rejimlərinə, ANV-nin sürət rejiminə nəzarət sahəsində qanunvericiliyin tələblərinə uyğunluğu yoxlanılır.

A.1.3. Sazlama (kalibrləmə)

Quraşdırma məlumatlarının, eyniləşdirmə məlumatlarının, taxoqrafın interfeyslərinin çıxış verilənlərinin müəyyən edilməsindən ibarətdir və taxoqrafın qanunvericilik tələblərinə uyğunluğunu təmin edir.

A.1.4. Sınaqdan keçirilmə

Prosedur sazlama proseduru sona çatdıqdan sonra taxoqrafın ANV-nin digər elektron komponentləri ilə qarşılıqlı təsirinə düzgünlüyünün yoxlanması üçün yerinə yetirilir.

A.1.5. Sənədin rəsmiləşdirilməsi

Prosedurların yerinə yetirilməsi prosedurların tam və düzgün yerinə yetirilməsini təsdiq edən və proseduru həyata keçirmiş şəxsləri birmənalı eyniləşdirməyə imkan verən bütün əhəmiyyətli parametrlərin əks edilməli olduğu sənədin rəsmiləşdirilməsi ilə başa çatır.

A.2. Aktivləşdirmə prosedurunun yerinə yetirilmə metodikası

A.21. Taxoqrafın aktivləşdirilməsi proseduru aşağıdakı ardıcıl əməliyyatlardan ibarətdir:

- a. Elektrik təchizatının bort qurğusuna qoşulması;
- b. Bort qurğusunun özünü test etməsi (avtomatik yerinə yetirilir);
- c. Emalatxana kartının yerləşdirilməsi;
- d. Emalatxana kartının autentifikasiyası;
- e. Taxoqrafın istehsalçı-zavodunun sənədlərinə müvafiq olaraq verilənlərin mühafizəsi və emalı üzrə bütün funksional mexanizmlərin işə salınması;
- f. Sazlama parametrlərinin taxoqrafın yaddaşına yazılması;

- g. Emalatxana kartının çıxarılması;
- h. Texniki məlumatları əks etdirən hesabatın çap edilməsi.

A.2.2. Aktivləşdirmənin yerinə yetirilməsinin sənədli təsdiqi:

- Taxoqrafın yaddaşına daxil edilmiş verilənlər, eləcə də, emalatxana və ustanın, taxoqrafın (marka, model, seriya nömrəsi), ANV və onun sahibinin (taxoqrafın ANV-yə əvvəlcədən quraşdırılması şərti ilə sahibi haqqında məlumatların olduğu halda) eyniləşdirilməsi məlumatları göstərilməklə emalatxananın işinin qeydiyyatı jurnalının doldurulması.

A.3. Sazlama şərtlərinin yerinə yetirilməsinin yoxlanması prosedurunun həyata keçirilməsi metodikası

A.3.1. Bu prosedur sazlama parametrləri kəmiyyətlərinin qiymətlərinin müəyyən edilməsi üçün standart şərtləri təmin edir.

A.3.2. Taxoqrafın modelinin, bort qurğusunun, hərəkət sensorunun və birləşdirici naqillərin müvafiq olaraq [1] üzrə müəyyən edilmiş tələblərə uyğunluğunun vizual yoxlanması yerinə yetirilir.

A.3.3. Emalatxana kartının köməyi ilə taxoqrafın yaddaşından texniki məlumatlar çap edilir.

Çapdakı məlumatlar taxoqrafın modelinin zavod eyniləşdirmə lövhəciyinə vurulmuş eyniləşdirilmə məlumatları ilə, ANV-nin eyniləşdirilmə məlumatları (ANV-yə dair sənədlər üzrə) ilə, ANV sahibinin eyniləşdirilmə məlumatları (sahibin olduğu halda sənədlər əsasında yoxlanılır) ilə müqayisə olunur. Quraşdırılmış plombların möhürünün olması və müəyyən edilmiş tələblərə uyğunluğu yoxlanılır. Nəticə sənədli şəkildə qeydə alınır.

A.3.4. Şinlərdə təzyiqin konkret ANV üçün şin istehsalçısı tərəfindən müəyyən edilmiş qiymətə uyğunluğunun yoxlanılması həyata keçirilir, təzyiq mövcud yoxlama proseduru ilə tipi təsdiq edilmiş ölçü vasitələrinin tətbiqi ilə ölçülür. Nəticə sənədli şəkildə qeydə alınır.

A.3.5. Şinlərin protektorunun naxış dərinliyinin istehsalçı-təşkilat tərəfindən həmin ANV üçün müəyyən edilmiş tələblərə uyğunluğunun yoxlanması yerinə yetirilir. Protektor naxışının dərinliyi qüvvədə olan yoxlama proseduruna əsasən tipi təsdiq olunmuş ölçü vasitəsinin tətbiqi ilə ölçülür və nəticə sənədli şəkildə qeydə alınır.

A.4. Sazlama (kalibrləmə) prosedurunun yerinə yetirilmə metodikası

A.4.1. Bu prosedur konkret ANV-nin və taxoqrafın xarakteristikalarının uyğun vəziyyətə gətirilməsi məqsədi ilə sazlama parametrlərinin qiymətlərinin taxoqrafın yaddaşına yazılmasını təmin edir ki, bunun da nəticəsində ANV-nin qət etdiyi məsafə və hərəkət sürətinin ölçülməsi dəqiq olur.

A.4.2. Əlavə B-yə müvafiq olaraq müəyyən edilmiş quraşdırılma məlumatları sənədli şəkildə qeydə alınmalı və taxoqrafın yaddaşına daxil edilməlidir.

A.4.3. Taxoqrafın yaddaşına quraşdırılma məlumatlarından başqa növbəti məlumatlar daxil edilir: şinin ölçü tipi, VIN, dövlət qeydiyyat nişanı və qeydiyyat ölkəsi abreviatura formasında, eləcə də, taxoqrafın və avtomobilin elektron blokları arasında interfeysin iş qabiliyyətini müəyyən edən, həmin ANV-yə aid taxoqrafın sazlanması (kalibrlənməsi) parametrləri.

A.4.4. Taxoqrafın sazlanması (kalibrlənməsi) nəticələrinə əsasən ANV-nin bortuna aşağıdakı məlumatları ehtiva edən sazlama lövhəciyi bərkidilir:

Bibliografiya

[1] Beynəlxalq avtomobil daşımalarını həyata keçirən nəqliyyat vasitələri heyətinin işinə dair 1 iyul 1970-ci il tarixli Avropa sazişi (ECTP)

[2] "Yol hərəkəti haqqında" Azərbaycan Respublikasının 3 iyul 1998-ci il tarixli 517-IQnömrəli Qanunu

[3] "Elektron imza və elektron sənəd haqqında" Azərbaycan Respublikasının 9 mart 2004-cü il tarixli Qanunu

HAZIR

Açar sözlər: avtomobil nəqliyyatı vasitələri, taxoqraflar, quraşdırılmaya dair texniki tələblər

---

HAZIRLANMIŞ